

אריגה ותפירה במחט בבגדי כהונה

- א. הצגת השאלה: האם 'בגדי השרד' נתפרים במחט
- ב. מחלוקת הראשונים בעניין מעשה מחט
- ג. מעשה מחט בשמנת הבגדים
- ד. 'מעשה מחט': האסור והמותר בבגדי כהונה

א. הצגת השאלה: האם 'בגדי השרד' נתפרים במחט

במאמר זה תידון השאלה אם בגדי כהונה¹ נעשים בשיטת הכנת הבגדים המקובלת. כלומר, האם ניתן לגזור יריעה של אריג פשתן לעשיית כתונת לכוהן הדיוט, ולתפור את חלקי היריעה זה לזה, כדרך החייט שגוזר ותופר חליפה. וכך יש לשאול גם לגבי כוהן גדול. לכאורה, יש להכין את בגדי הכהונה בשיטה המקובלת, שהרי המצווה היא שבגד הכהונה יהיה מותאם לגופו של הכהן. נאמר בתורה: "ולבש הכהן מדו בד", ודרשו חז"ל (פסחים סה ע"ב; זבחים לה ע"א): "'מדו' – כמדתו, שלא יחסר ולא יותיר". וכן פסק הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ח ה"ד): "בגדי כהונה, מצוותן שיהיו חדשים... שנאמר: 'לכבוד ולתפארת'. היו... ארוכין יתר על מדתו או קצרים פחות ממדתו... ועבד – עבודתו פסולה". מאחר שמידות האנשים שונות זו מזו בקומה וברוחב, מן הראוי שהבגדים יהיו תואמים את מידותיו של הכהן, וכידוע, הדבר אינו אפשרי אלא בגזירה ותפירה.

מאידך, מצינו בגמרא (יומא עב ע"א; זבחים פח ע"ב) שהתפירה במחט אסורה: "בגדי כהונה אין עושין אותן מעשה מחט אלא מעשה אורג". וכן פסק הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ח ה"ט): "בגדי כהונה כולן – אין עושין אותן מעשה מחט אלא מעשה אורג". ממקורות אלו עולה, לכאורה, שאין מקום לגזירה ותפירה במחט.

ב. מחלוקת הראשונים בעניין מעשה מחט

1. רש"י והרמב"ם – אין תפירה במחט אלא בבית יד

לברור שאלת השימוש במחט בבגדי כהונה, יש לעיין בסוגייה ביומא. זה לשון הגמרא:

---

1 וראה מאמרי במעלין בקודש ה', 'בגדי שרד לכהנים וללויים', שם נתבאר שאף הלויים לבשו בגדי שרד.

אמר רבי חמא בר חנינא: מאי דכתיב (שמות ל"ה, יט): "את בגדי השרד לשרת בקדש"? אלמלא בגדי כהונה (רש"י - שעל ידיהן מקריבין הקרבנות המכפרין על ישראל) לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט! (=כלומר, המלה 'שרד' מכוונת לישראל, ובזכות הבגדים עם ישראל שורד בעולם).

רבי שמואל בר נחמני אמר: דבי רבי שמעון תנא: בגדים שגורדין אותן כבריייתן מכליהן, ומשרדין מהן כלום. מאי היא? ריש לקיש אמר: אלו מעשה מחט. מיתיבי: בגדי כהונה אין עושין אותן מעשה מחט אלא מעשה אורג, שנאמר (שמות כ"ח, לב; שם ל"ט, פסוקים כב, כז): "מעשה ארג" - אמר אביי: לא נצרכה אלא לבית יד שלהם. כדתניא: בית יד של בגדי כהונה נארגת בפני עצמה ונדבקת עם הבגד, ומגעת עד פיסת היד. (עב ע"א - ע"ב)

מפשט הגמרא נראה שבגדי כהונה נעשים באריגה בלבד, בלי גזירה ותפירה, ובכל תהליך הייצור של שמונת בגדי הכהונה רק פרט אחד נעשה במחט, והוא חיבור שרוולי הכתונת, שאותם יש לארוג בנפרד, ואחר כך לחבר אותם בתפירה. כך גם פירש רש"י:

שגורדין אותן כבריייתן מכליהן - כשהיו חותכין אותן בגרדין שלהן מתוך כלי אריגתן, היו עושים כבריייתן חלולין כדרך לבישתן, ולא כשאר יריעה שצריך שוב לחתכה למידת הלבוש ולתפור במחט.

ומשרדין מהם כלום - ומשיירין מהן מקצת שאינו ארוג עמהן, וזהו לשון "שרד". מאי היא - אותו שיוור? אלו מעשה מחט - מקצתו (=בית היד) היה נארג בפני עצמו ומחברו במחט.²

וכך פסק הרמב"ם להלכה: "ובגדי כהונה כולן אין עושין אותן מעשה מחט, אלא מעשה אורג, שנאמר: 'מעשה אורג'". (הל' כלי המקדש פ"ח הי"ט). ברור מדבריו, שאין להשתמש במחט לתפירת בגדי כהונה, אלא יש להכין אותם במכונת האריגה בשלמותם, ללא עזרת מחט.

ובאותו פרק בהל' ט"ז כתב: "הכתונת, בין של כהן גדול, בין של כהן הדיוט, משבצת היתה... ובית יד שלה נארג בפני עצמו, ומחברין אותו עם גוף הכתונת בתפירה".

2 כך פירש גם בזבחים פח ע"א, על דברי הברייתא: "בגדי כהונה אין עושין אותם מעשה מחט". רש"י מבאר: "אין עושין אותן מעשה מחט - לאורגן כמין יריעה (=ואחר כך לגזור אותה לחלקיה) ולעשותן אחרי כן לבוש תפור במחט, אלא כמין מלבוש אורגין אותן בכליהם".

2. שאלות על שיטתם

א. הסוגיה פותחת בדיון באשר לכלל בגדי הכהונים, שהרי כך נאמר בפתיחה: 'אלמלא בגדי כהונה לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט'. כך גם נראה מדברי רש"י המפרש: 'שעל ידיהן מקריבין הקרבנות המכפרין על ישראל', ובהכרח שמדובר בבגדי כוהן גדול ובבגדי כוהן הדיוט שבלעדיהם אי אפשר להקריב את הקרבנות³. ממילא, כשנאמר בסוגיא, ש"בגדי השרד" מכפרים, בלשון רבים, הכוונה היא לכל שמונת הבגדים. המסקנה המתבקשת היא, שגם בהמשך, כשנאמר בברייתא ש'משרדין' בבגדים, הכוונה היא להשאר שרידים בכל שמונת הבגדים. מדוע אפוא מצמצם אביי את עניין ה'שירוד' לבגד אחד בלבד – לשרוול הכתונת, והרי צריך לקיים דין 'משרדין' בכלם?

ב. מעיון בפסוקים ברור, שמכל הבגדים לחלקיהם השונים, לא נאמרה חובה בתורה לעשות 'מעשה אורג', אלא באשר לפרט אחד בבגד אחד, בפי המעיל. מהיכן נולד אפוא חיוב כללי לעשות את כלל הבגדים כולם ב'מעשה אורג', וממילא, מניין האיסור לייצר אותם על ידי תפירה?

דומה, שמלשון הפסוק האמור במעיל ניתן להוכיח הפוך, שהבגדים כולם נעשו בתפירה. כך נאמר בעניין פי המעיל (שמות כ"ח, לב): "שָׁפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּפִי תַחְרָא יִהְיֶה לוֹ לֹא יִקְרַע". הווה אומר, דווקא בעניין פי המעיל הקפידה התורה והדגישה, שהשפה תהיה ארוגה 'מעשה אורג' שאינו נקרע. לא כן באשר לבגדים האחרים, ושם אין חובה כלל לעשות מעשה אורג, אלא ניתן לעשות את הבגדים בכל צורה אחרת (כגון סריגה, תפירה במחט וכדומה), ולא נאמרה הגבלה כל שהיא.

ג. יתרה מזו, בפסוק זה נאמר לאו ואיסור מיוחד שלא לקרוע פי המעיל, ואזהרה לעשותו כפול "כפי תחרא" כדי שלא יקרע⁴, ולשם כך צריך גם שיהיה דווקא מעשה אורג. אם נאמר שמפי המעיל למדנו על שאר הבגדים, נמצא, שכל הבגדים כולם צריכים להיות עשויים "כפי תחרא" לבל ייקרעו!

---

3 יש להעיר על פירושו של רש"י, שנטה מפשט הגמרא, בכך שתלה את הכפרה לא בבגדים אלא בקרבנות. בגמרא זבחים פח ע"ב מפורש שבגדי הכהונה עצמם מכפרים: "בגדי כהונה מכפרין: כתונת – מכפרת על שפיכות דם... מכנסים – מכפרים על גילוי עריות... מצנפת – מכפרת על גסי הרוח... אבנט – מכפר על הרהור הלב... חושן – מכפר על הדינין... אפוד – מכפר על עבודת כוכבים... מעיל – מכפר על לשון הרע... ציץ – מכפר על עזות פנים". מדברי הגמרא ברור, שעצם לבישת הבגדים על ידי הכהנים יש בה כדי לכפר.

4 ראה ספר המצוות לרמב"ם (לא תעשה פח): "הזהירנו מקרוע פי מעיל כהן גדול, אבל יהיה ארוג באופן שיש לו סוף וגבול, והוא אמרו יתברך: 'כפי תחרא יהיה לו לא יקרע'".

ד. עד שאנו אומרים שיש איסור לתפור בגדי כהונה במחט, צא ולמד ההפך, שכן פסוק מפורש קובע שיש לחבר את חלקי הבגד בתפירה.

כך מצינו בענין כתפות האפוד, שהיו כמין שרוולים, שם נאמר (שמות כ"ח, ז): "שְׁתֵּי כְתֹפֹת חִבְרֹת יִהְיֶה לוֹ אֶל שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחִבְרָן". והחיבור הוא על ידי תפירה במחט.⁵ נמצא, שתפירה במחט בבגדים היא דין תורה. מעתה, כשם שציווה התורה לעשות 'מעשה אורג' בפי המעיל ומשם למדו לכלל הבגדים – כך גם כשאמרה תורה 'וחובר' במחט באפוד, לימדה התורה משם על כלל הבגדים, שיש לתפור את החלקים השונים במחט!

לא רק באפוד אלא גם באבנט מצאנו הוראה מפורשת בתורה להשתמש במחט, שם יש חיוב לעשות אותו 'מעשה רוקם', וגמרא מפורשת היא (יומא עב ע"ב): "רוקם" – מעשה מחט.⁶ מניין, אפוא, האיסור להשתמש בתפירה בבגדים?

ה. עוד יש לשאול: כשנדייק בפסוקים יתברר לנו, כי התפירה של 'בגדי השרד' נזכרת בבגדי צמר דווקא, ככתוב: "וּמִן הַתְּכֵלֶת וְהָאֲרָגָמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בְּגָדֵי שָׂרָד לְשָׂרֵת בְּקִדָּשׁ" (שמות ל"ט, א). לאור האמור, יש לומר שכאשר תופרים את בית היד לכתונת העשויה פשתן, יש לתפור אותה בחוטי צמר דווקא. נמצא, שהכתונת תהיה שעטנז כבגדי כהן גדול, ואם נאמר כך יהא בדבר חידוש גדול.

אכן, האריך לדון בכך הרב מ"ל שחור בספרו **בגדי כהונה** (עמ' קעו) והגיע למסקנה, שכן באמת המצווה, לתפור את הכתונת ובית היד בתפירת שעטנז. יש לתמוה על דבריו, שכן לשיטתו יצטרך כל כוהן לפשוט את כתונתו מיד עם רדתו מן המזבח, מאחר שהכתונת היא שעטנז ואסור ליהנות ממנה שלא בשעת עבודה. ואולם כתב הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ח הי"א): "בגדי כהונה מותר ליהנות בהן, לפיכך לובשם ביום עבודתו ואפילו שלא בשעת עבודה. חוץ מן האבנט מפני שהוא שעטנז". אם אכן הכתונת עשויה שעטנז, מדוע לא ציין הרמב"ם שצריך לפשוט גם אותה מייד?

ו. כבר הבאנו לעיל, שהבגד צריך להיות תואם את מידותיו של האדם, וכדברי חז"ל: "מדו – כמידתו". ואכן, **יוספוס פלוויוס** כותב שהכתונת הייתה מונחת יפה על גוף הכהן: "הכתונת אינה מקופלת בשום מקום".⁷ מאידך גיסא ברור, שאם עושים בגד שאינו תפור כמידת האדם, אלא מונח עליו כצינור או שרוול ארוך, בהכרח, שכאשר

5 רש"י שם, ורמב"ם הל' כלי המקדש פ"ט ה"ט. כך גם מסבירים רש"י ורשב"ם את המושג 'חוברות' ביריעות המשכן (שמות כ"ו, ג).

6 וכן פירש רש"י (שמות כ"ו, לו): "מעשה רוקם" – הצורות עשויות בו מעשה מחט" (וראה עוד להלן בעניין זה).

7 קדמוניות היהודים ספר שלישי ז, א.

יחגור את האבנט סביב הכתונת, יצטרך לעשות קיפולים במתניים, שהן צרות ביחס לשאר הגוף. איך יתקיים, אפוא, "מדו – כמידתו, שלא יחסר ולא יותיר"?

אמנם רש"י (זבחים יח ע"א) כתב, ש"כמידתו", אין זו אלא "מצווה בעלמא ולא לעכב", אך אם נאמר שכך היא המצווה – לעשות בגד כשק, נמצא שלעולם לא יתקיים 'כמידתו'. להיפך, תמיד יהיו הבגדים בגדר 'בגדים מרושלים', שאין ללכת בהם.

ז. היכן נרמז בפסוק שבתי הידיים דווקא שונים מכל שאר הבגדים ואפשר לחברם בתפירה?⁸

ועוד, שלכאורה יש להקשות: מדוע לא נלמד את דין בתי הידיים ממכנסיים, כלומר, כשם שנאסר לעשות מכנסיים עבור שתי הרגליים בתפירה, אלא חובה לעשותן באריגה אחת, כך יעשו אריגה אחת לכתונת ולשתי הידיים?

התשובה היא: אי אפשר! אין אפשרות לעשות כתונת עם שני בתי ידיים באריגה אחת, ולכן הותרה תפירת השרוולים במחט.

מעתה יש לשאול למה לא נאמר כך גם במכנסיים למשל. אי אפשר לארוג את המכנסיים על כל חלקיהם יחד: גם את בתי הרגליים, וגם את החגורה, וגם את השנצים (ראה להלן) הכול באריגה אחת. וכיוון שאי אפשר, מדוע לא יעשו את המכנסיים בתפירה – כמו את בתי הידיים?

ח. הברייתא בגמרא אומרת: "בגדים שגורדין אותן כברייתן מכליהן, ומשרדין מהן כלום". "כלום" פירושו 'משהו'.⁹

אף לשון התורה – "שרד", או "משרדין" בלשון הברייתא, עניינו: 'משהו'.¹⁰ ממילא, כשנאמר 'משרדין מהם כלום' הכוונה היא שיש להשאיר 'משהו' באריג, אצבע או שתיים, ולא יותר. כיצד יתכן אפוא ש"משרדים" שני בתי ידיים, שהם בגדים חלולים. הלזה ייקרא "שריד"? הלזה יקרא "כלום"?

---

8 ראה תורה תמימה (שמות כ"ח הערה יג) שתמה על כך.

9 כגון מה שכתב הרמב"ם בהלכות הוצאה בשבת (הל' שבת פ"ח ה"א) שהאיסור לעניין שבת הוא, ב"שיעור שמועיל כלום", ועניינו הוא שיעור מזערי – כזית וכיוצא בכך, עיין שם. כן ראה במסכת מידות פ"א מ"ג, ושם נאמר, ששער טדי 'לא היה משמש כלום'. כך גם כשבאה הגמרא לומר, שאדם אין לו ידע בהלכות טרפות, לשונה הוא (חולין מה ע"ב): "לא ידע בטרפות ולא כלום", וכן הרבה כאלה.

10 כגון בעניינו של עוג מלך הבשן, שנאמר עליו (במדבר כ"א, לה): "עד בלתי השאיר לו שריד".

ט. תמיהה אחרונה יש לעורר על מסקנת הסוגיה. נושא הסוגיה הוא הסבר הביטוי 'בגדי שרד' שבתורה, וברור לכל שהתורה מחדשת שיש דין 'משרדין' בבגדים, ולפיכך יש לעשותם במעשה מחט.

לפלא אפוא, שלפי מסקנת הסוגיה הכול מתהפך. כלומר, אמנם יש דין 'משרדין', אך מאחר שכתוב בתורה 'מעשה אורג', הרי זה דוחה ומבטל את המושג 'משרדין', וחוזר מבית היד, אין לייצר בגדים אלא רק בדרך אריגה ולא בתפירה.

לשם מה, אפוא, נאמר בתורה ארבע פעמים: 'בגדי שרד'? האם טרחה התורה לומר זאת ארבע פעמים לצורך פרט קטן בלבד: תפירת בית יד של כתונת בלבד? הדבר תמוה במיוחד לאור העובדה שמצוות 'מעשה אורג' בתורה לא נאמרה כצו כללי, אלא לעניין פרט אחד בלבד: פי המעיל.

הביטוי 'מעשה אורג' נזכר בשלושה מקראות:

לראשונה נזכר המושג בהקשר לעשיית פי ראשו של מעיל התכלת, ככתוב (שמות כ"ח, לא-לב): 'וְעָשִׂיתָ אֶת מְעִיל הָאֶפֶוד... שָׁפָה יְהִי לְפִיו סָבִיב מְעֵשֶׂה אֲרָג... לֹא יִקְרַע'. כאמור, אין במשמעות הפסוק צו מוחלט לעשות את המעיל כולו באופן זה. אם כוונת התורה הייתה למעיל כולו, היה הפסוק צריך לומר: 'ועשית את מעיל האפוד מעשה אורג', אך לא כך נאמר. וברור, שלא נאמרו הדברים אלא באשר לפי המעיל בלבד, שהוא דווקא יחובר לבגד באריגה.¹¹

בשנית נזכר 'מעשה אורג' בשעת הבאת המעיל אל משה (שם ל"ט, כב): "וַיַּעַשׂ אֶת מְעִיל הָאֶפֶוד מְעֵשֶׂה אֲרָג כְּלִיל תְּכֵלֶת". ומפשט הדברים עולה, כי למרות שנצטווה בצלאל לעשות רק את פי המעיל מעשה אורג, הרחיב בצלאל את המצווה, והקפיד לעשות את המעיל כולו מעשה אורג.

---

11 וראה רש"י שמות כ"ח, לב: "והיה פי ראשו... הוא פתיחת בית הצואר... כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו, והיה מעשה אורג ולא במחט... כדי שלא יקרע". כלומר, עניין האריגה לא נאמר אלא לשפת הבגד בלבד.

בשלישית נזכר מושג זה באשר לכתנות הכהנים, כלשון הפסוקים (שם ל"ט, כז):
"וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכְּתָנֹת שֵׁשׁ מַעֲשָׂה אֲרָג". אף כאן לא נזכר הדבר בעת הציווי לעשייה, אלא בעת הגמר, לאחר שעשיית הבגדים כבר נשלמה, כלומר: כך עשו ישראל את המלאכה, וברור, שהדבר לא נאמר בתורה כצו וכדבר המעכב במצווה. אף כאן נראה מפשט הדברים, שישראל עשו את הבגדים 'מעשה אורג', שכן הבינו מדברי משה, שראוי לעשותם כולם 'מעשה אורג' כמצווה מן המובחר.

מצוות 'מעשה אורג' נאמרה, אפוא, רק באשר לפי המעיל, ובשום פנים לא נאמרה כצו מחייב לכלל שמונת הבגדים.

לעומת הביטוי 'מעשה אורג' הנזכר שלוש פעמים, מצוות עשיית 'בגדי שרד' – כלומר, כל שמונת הבגדים – נזכרת ארבע פעמים. בפעם הראשונה בציווי, בעת ההודעה על בחירת בצלאל (שמות ל"א, י), ושלוש פעמים בתיאור העשייה (שם ל"ה, יט; ל"ט, פסוקים א, מא).

מתברר, אפוא, שמצוות עשיית 'בגדי שרד' ותפירתם במחט, נזכרת ארבע פעמים, תוך הדגשה, שהבגד כולו והבגדים כולם נקראים על שם ה'שרד'. ממילא הציווי הוא, להשאיר בבגדים כולם שריד של בד סביב האריג לצורך התפירה, כדי שבכך יקראו 'בגדי שרד'.

לאור האמור יש לשאול: מה ראו חז"ל בסוגיה לקבל את גזרת הכתוב של 'מעשה אורג', ודרשו שיש להכין את הבגדים באריגה, ולדחות מפניה את גזרת הכתוב של 'בגדי השרד', הנזכרים ארבע פעמים בתורה.

3. חז"ל והראשונים: בגדי כהונה מהודרים כבגדי המלכים

דעת גדולי הראשונים היא, שבגדי כהונה עשויים כבגדי עשירים ומלכים. כך כותב הרמב"ם:

בגדי כהונה מצוותן שיהיו חדשים נאים ומשולשלים כדרך בגדי הגדולים שנאמר: לכבוד ולתפארת... היו ארוכים וסילקן באבנט עד שנעשו כמידתו ועבד – עבודתו כשרה. (הל' כלי המקדש פ"ח ה"ד)

'משולשלים' פירושו, הרחבת השרוולים והעשרתם בבד. כמו כן פירושו, הרחבת הכתונת בשוליה כדי שתיראה כגלימה רחבה. מקור הדברים במסכת שבת (ק"ג ע"א) שבשבת ראוי לאדם שישלשל בבגדיו, ומפרש רש"י: "כלפי מטה, שייראו ארוכים, והוא מידת עשירים היושבים בביתם ואינם צריכים לסלק בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה,

וכבוד שבת הוא". הרמב"ם מביא זאת להלכה: "ומכבוד השבת שילבש כסות נקיה...
ואם אין לו להחליף משלשל טליתו".¹²

כעין זה כתב הרמב"ן שיש לפאר את בגדי הכהונה כבגדי המלכים, והרחיב בענין זה:

לכבוד ולתפארת – שיהיה נכבד ומפואר במלבושים נכבדים ומפוארים... כי אלה הבגדים לבושי מלכות הן, בדמותן ילבשו המלכים בזמן התורה, כמו שמצינו בכתובת: "ועשה לו כתונת פסים"... והלבישו כבן מלכי קדם, וכן הדרך במעיל... והמצנפת ידועה גם היום למלכים ולשרים הגדולים... וכך יקראם הכתוב: "פארי המגבעות", וכתוב: "פארי פשתים יהיו על ראשם", שהם פאר ושבח למכתירים בהם. והאפוד והחשן – לבוש מלכות... והציץ – נזר המלכים הוא... והתכלת – גם היום לא ירים איש את ידו ללבוש [בגד תכלת] חוץ ממלך גוים. (שמות כ"ח, ב)

מדברי הרמב"ם והרמב"ן נראה בבירור, שניתן 'לשלשל' בבגדים, להרחיבם, לפארם ולסלסל בהם כדרך המלכים.

כך גם נראה מדברי הגמרא ביומא המתארת את הכתונות של הכהנים הגדולים, שנעשו בהשקעה כספית גדולה ובעושר רב:

אמרו עליו על רבי ישמעאל בן פאבי, שעשתה לו אמו כתונת של מאה מנה ולובשה... אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שעשתה לו אמו כתונת משתי ריבוא, ולא הניחווהו אחיו הכהנים ללובשה, מפני שנראה כערום. (לה ע"ב)

וכתב רש"י, שהאמהות עשו זאת, "להראות תפארת עושרן ונוי מלאכתן, וכמה הן מהדרות במצוות".¹³ מדובר, אפוא, בכתונות שנעשו באריגה עדינה ובגזרה מיוחדת (ראה עוד להלן בדברי הרמב"ם בענין הכתונות של יום הכיפורים).

התיאור בגמרא ובפרשנים על הידור מצווה בעשיית הבגדים ו"תפארת עושרן ונוי מלאכתן" תמוה, שכן, לכאורה, אין לשנות מאומה בבגד, אלא לעשותו כשק ושרוול וצינור ותו לא. האם כשהרמב"ן כתב שצריך לעשותם כבגדי מלכים התכוון שהבגד ייראה כצינור?

מאידך, אם נאמר, שניתן לגזור ולתפור בגזרות שונות, אזי אפשר 'לשלשל' ולהעשיר את הכתונת כבגדי הגדולים, וניתן לפאר את הבגדים כבגדי מלכים.

12 הל' שבת פ"ל ה"ג. כך גם כתב בהל' דעות (פ"ה ה"ט): "תלמיד חכם לא ישלשל טליתו, מפני שנראה כנסות הרוח, אלא בשבת בלבד אם אין לו להחליף".

13 יומא כה ע"א ד"ה 'כדקתני'.

על כל פנים, הניסיונות שנעשו עד כה על ידי אומנים מומחים לארוג בגדים במכונת אריגה בשיטה העתיקה ובצורת שרוול ארוך – לא נתנו תוצאה מכובדת, ואינם מוסיפות כבוד ותפארת לכהן הלובשם.

יתרה מזו, לדעת מומחים, בגד פשתן ארוג כשק, שאינו גזור ומותאם למבנה גופו של הלובש – ימהר להתפורר אם לובשו יהיה נתון בעבודה מתמדת.

לאור האמור, דברי רש"י, שהכתונת חייבת להיעשות כשרוול חלול דווקא, בוודאי אינם עולים בקנה אחד עם דברי הרמב"ן והרמב"ם אודות בגדי הגדולים והמלכים, ואינם מתיישבים עם דברי חז"ל ופירושו של רש"י עצמו, בדבר עשיית בגדי עשירים.

4. גרסה חדשה ופירוש חדש בערוך

בערוך, ערך 'גרד' – גרדי', מצינו גירסא אחרת ופירוש אחר לסוגיה ביומא, אלו דבריו:

"כמעשה אורג", תרגום ירושלמי "גירדי". "יתד הארג" תרגום "אכסן דגירדאי".
וביומא בסוף גמרא דבא לו כהן גדול, "בגדי השרד" בגדים שגורדין אותן מברייתן,
ומשרדין מהן כלום, כלומר: מעט שאינו ארוג, והיו מחטטין במחט.

שני חידושים עיקריים בדבריו:

האחד: 'מברייתן' ולא 'כברייתן'. כלומר, הבגדים נארגים במתקן האריגה, ומשנסתיימה האריגה, 'גורדים' וגוזרים אותם 'מברייתן' – מן המכונה שבה 'נבראו' ונוצרו.

השני: הערוך נותן את ההסבר המתבקש לברייתא זו, כפי שהיתה הגרסה לפניו בגמרא. בניגוד לרש"י, שלפיו 'משרדין' בית יד שלם, מפרש הערוך: 'משרדים' [בחוטים] מעט שאינו ארוג, כלומר, בכל אחד מחלקי הבגד שנארג, משאירים מעט חוטים מסביב, ואת היתרה הזו היו 'מחטטים במחט', כלומר: תופרים. (עיי' שם ב'ערוך השלם' האומר, שהמלה 'סרד' בערבית, דומה ל'שרד' בעברית, ועניינה בערבית – **תפירה**).

לפי גרסתו ופירושו מפורש בגמרא שהתורה קראה לבגדים 'בגדי שרד', ללמד שהאורג יותיר 'שריד' – משהו – בשולי כל אריג, כגון אצבע או שתיים מן החוטים, כדי לקיים מצוות 'מדו בד' – כמידתו', וכדי שיוכלו החייטים לתפור את החלקים זה לזה בהתאמה לגופו ומידתו של הכהן.

5. רבנו אליקים: עשיית הבגדים גם ב'מעשה אורג' וגם ב'מעשה מחט'

גם מדברי **רבנו אליקים** בפירושו ליומא נראה שחלק על רש"י. להלן נוסח הגמרא בגירסתו של רבנו אליקים:

דבי רבי שמעון תנא: בגדים שגורדין אותן כברייטן מכליהן, ומשרדין מהן כלום.
כרבן שמעון בן גמליאל, דאמר: אלו מעשה מחט.

ומפרש רבנו אליקים:

צריך נמי שיהיה בהן מעשה מחט.

אם כן לשיטת רבנו אליקים ישנה לפנינו דעת רשב"ג האומר שאין די שיהיו הבגדים
'מעשה אורג', אלא יש להותיר שרידים **בבגדים כולם** – כל שמונת בגדי כהונה – כדי
לקיים בהם 'מעשה מחט'.

המדייק בלשון הגמרא ימצא כי זו כוונת הסוגיה, שכן הכול נאמר בה בלשון רבים:
'בגדים', 'גורדין אותן', 'משרדין מהן', 'בית יד שלהן', ועוד. גם לא נאמר: 'זה מעשה
מחט' – בלשון יחיד, אלא – **אלו מעשה מחט**.

לשיטה זו יש לארוג את היריעה, לגזור אותה לחלקיה, ולהותיר בעת הגזירה
שארית קטנה לצורך התפירה, והדבר נוגע לכלל בגדי הכהונה.

ג. מעשה מחט בשמונת הבגדים

מעיון בדברי הראשונים והאחרונים העוסקים בבגדי כהונה מתברר, שאין לך בגד
משמונת בגדי הכהונה שאין בו מעשה מחט, כדעת הערוך ורבנו אליקים.

1. הכתונת

המאירי הולך בעקבות שיטת רש"י כנ"ל, שאין להשתמש במחט ותפירה בבגדי
הכהונה. עם זאת, לדעתו, באשר לבית יד, תופרים לא רק את החיבור שבין השרוול
לכתונת, אלא יש לתפור את השרוול גם לכל אורכו, וכלשונו:

בגדי כהונה... לא היתה בהם תפירת מחט כלל, וכל הבגד כתיקונו ובשלימותו היה
על ידי אריגה, אלא שבת ידים של כתונת היו נארגות בפני עצמן, ומחוברות בגוף
הכתונת על ידי תפירה במחט המגעת עד פס ידו. (יומא עב ע"ב)

כך גם עולה מדברי הרמב"ם בפירושו למשנה:

"בשחר היה לבוש פילוסין... ובין הערביים הנדואין" – מיני בגדים הידועים אצלם
בזמניהם, והם שונים זה מזה באופן החיתוך בלבד. (יומא פ"ג מ"ז)

ובתרגומו של הרב קאפח:

באופן גזרתן בלבד.

הווה אומר: היו לכוהן הגדול שתי כתונות מיוחדות ליום הכיפורים, וכל אחת מן
השתיים הייתה לה גזרה שונה מחברתה. הכרח, אפוא, לומר לדעת הרמב"ם, שגזרו כל

כתונת בצורתה וגזרתה לחלקיה, ותפרו אותן בהתאם. נמצא שהכתונת הייתה גזורה ותפורה במחט, וזאת למרות דבריו במשנה תורה, ש"בגדי כהונה אין עושין אותן מעשה מחט".¹⁴

כך כתב גם רבי אברהם בן הרמב"ם בפירושו (שמות כ"ח, ב): "וכתונת – שם שנאמר... בפרט על הבגד הקטוע, התפור, שלובשים אותו על הגוף". ברור מדבריו, שהכתונת של בגדי כהונה נגזרה לחלקיה ונתפרה בהתאם לגוף.

המעייין בדברי רש"י יראה, שלדעתו, בנוסף לתפר בית היד היו בכתונת גם תפרים אחרים. שכן, במסכת שבת (קה ע"א) דנה הגמרא באבות המלאכה של שבת, ואחת מהן היא "הקורע על מנת לתפור שתי תפירות". והגמרא שואלת: "היכי משכחת לה?" ומשיבה: "דעבדה כי כיסתא". וביאר רש"י שם:

דעבדה – הבגד. כי כיסתא – הולכת ומתקפלת, שאין הבגד שווה, וכולט בבגד כמין כיס. וצריך לקרוע הבגד למטה, ומולל לפניו, והתפירה מתיישבת.

הבגד שמדובר בו הוא בגד כהונה, שכן כוונת הגמרא בשאלתה "היכי משכחת לה" לומר: היכן מצינו במשכן מלאכה כזו, שיש בכך איסור מלאכה לדורות. ותשובת הגמרא, לפי פירוש רש"י, שלעתים היה בגד הכהונה נפוח במקום כל שהוא "כמין כיס", כי התפירה נעשתה שלא כראוי. לפיכך, קורע מעט "בבגד למטה" במקום שצריך, ובכך ה"כיס" – המקום הנפוח – מתיישר. מדובר אפוא בתפר היורד בבגד הכהונה מלמעלה למטה עד השוליים, שבהם קורע על מנת לתפור, ושם תופר שתי תפירות כדי שיתיישר, וזאת המלאכה האסורה.

הרי לנו, שגם לדעת רש"י הייתה תפירה לאורך הכתונת בבגדי כהונה.

2. חיבור הכתפות באפוד – מעשה מחט

נאמר בתורה על האפוד (שמות כ"ח, ז): "שְׁתֵּי כְּתֹפֹת חִבְרוֹת יִהְיֶה לוֹ אֶל שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחִבְרוֹ". ניתן היה לפרש, שחיבור הכתפות ייעשה באריגה או בקשירה. למרות זאת מסבירים הפרשנים והפוסקים, שיש לחבר את הכתפות לאפוד בתפירה במחט.

---

14 בפירושו זה, דומה שפתר הרמב"ם בעיה. שכן, ר' עובדיה מברטנורא מפרש את עניין הכתונת שנקראת פילוסין: "פלוסין – בוץ דק ויפה הבא מארץ רעמסס. תרגום ירושלמי: רעמסס – פלוסא". נראה מדבריו שהביאו מפילוסין בד יפה ודק וממנו עשו את הכתונת. לדבריו יש לשאול: הרי אם נעשתה הכתונת בפילוסין או בהנדווין על ידי נכרי, יהיה חסר בה ה'לשמה'? אולם לפי הרמב"ם יש לעשות את בגדי הכהונה לשמם, והכל נעשה בירושלים – גם הטוייה וגם האריגה, אלא שעשו את הבגדים בגזרה אופיינית לאותם מקומות ומדינות: כתונת אחת נעשתה בגזרת הלבוש המקובלת בפילוסין ולכן נקראה בשם זה, וכתונת שנייה נעשתה בגזרה המקובלת בהנדווין.

זה לשון רש"י שם:

וְחָבֵר – האפוד עם אותן שתי כתפות האפוד, יחבר אותם במחט למטה בחשב, ולא יארגם עמו, אלא אורגם לבדם ואחר כך מחברם.

כך פוסק גם הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ט ה"ט):

האפוד רוחבו כרוחב גבו של אדם מכתף לכתף... והכל ארוג זהב תכלת וארגמן... ותופר עליו שתי כתיפות כדי שיהיו על כתפות הכהן.

הרמב"ם כותב זאת, למרות שפסק כי אין בבגדי כהונה מעשה מחט. וכן כתבו רבי אברהם בן הרמב"ם,¹⁵ המאירי,¹⁶ ור"י אברבנאל.¹⁷ נמצא, שהראשונים כולם מסכימים, שהמושג – 'חובר' עניינו תפירה.¹⁸

הווה אומר: כשאמרה תורה 'חובר' בבגדי כהונה, או אמרה 'חבורות' ביריעות, אמרה בכך, שהחיבור במחט הוא דין תורה.

ראוי להוסיף, כי באפוד היו משבצות זהב לאבני המילואים, וכן טבעות זהב ושרשראות זהב, ובכולן נעשה החיבור לאריג בתפירת מחט.

3. חשבי־האפוד

לדעת הפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) אף חשבי־האפוד היה מחובר לאפוד בתפירה במחט. וכך נאמר שם:

"ויחגור אותו בחשב האפוד": למדנו, שהחשב כמו אזור הוא, אלא שהחשב היה מחובר באפוד, כמו בגדי חופש שיש בהם אזורים (=חגורות) תופרין. (כ"ט, טו)

-
- 15 כך כתב בפירושו (שמות כ"ח, ז): "שתי כתפות" – כל אחת משתי הכתפות נארגת בפני עצמה, ושוב נתפרת עם שפת האפוד מראשו. 'חובר' – שהן נתפרות עם שני קצותיו בשעת החיבור".
- 16 בפירושו ליומא עב ע"א: "ואחר כך תופרין בו שתי חתיכות מאותו אריג בעצמו כשעור הכתפיים, ובאות על הכתפיים – אחת בכתף ימיני, ואחת בכתף שמאלי".
- 17 בפירושו לשמות שם: "שיעשה לאפוד שתי כתפות, ויעשו אותם בעצמם נפרדות ממנו, ואחר כך תופרין אותן בראשי האפוד".
- 18 גם יריעות המשכן חוברו בתפירה במחט, כמובא בשמות (כ"ו, ג) לענין חיבור יריעות המשכן זו לזו, והדבר נקרא בתורה חיבור, או 'חבורות', או 'מחברת', ככתוב: 'חֲמֵשׁ הִירִיעוֹת תִּהְיֶינָה חִבְרֹת אִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ וְחֲמֵשׁ יְרִיעוֹת חִבְרֹת אִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ, ומפרש רש"י שם (וכן רשב"ם): 'תהיין חבורות – תופרין במחט זה בצד זה – חמש לבד וחמש לבד'. ומסביר החזקוני שם: "שהיא באריגה אחת אינן נוחות ליארג (=עקב גודלן של היריעות)".

4. החושן

בחושן נקבעו משבצות זהב ובהן אבני החושן, וכן טבעות זהב בארבע קרנותיו, וכן שרשרות זהב, וברור, שאי אפשר לחבר את המשבצות והטבעות, שנועדו להחזיק ולהדק היטב את החושן ואבניו אל לב הכהן הגדול, אלא ב'מעשה מחט'.

5. המעיל

יש מן הראשונים שסברו, שדווקא המעיל שעליו נאמר 'מעשה אורג', בו מצינו מעשה מחט. כך כותב רבי אברהם בן הרמב"ם:

והיה פי ראשו בתוכו – שיארוג מטלית ארוכה שבאמצעה פתיחה, שהיא 'פי ראשו'.
שוב יכפול אותה מאחור, ויחבר אותה מן הראש עד השולים בתפירה. (כ"ח, לב)

לדעת כמה מן הראשונים, כשם שהיו בתי ידיים לכתונת, כך היו בתי ידיים למעיל.¹⁹
ממילא, כשם שתפרו את שרוול הכתונת במחט, כך תפרו את שרוולי המעיל במחט.²⁰

לדעת הרמב"ן לא היו למעיל בתי ידיים אך היו בו כנפיים התפורים במחט. זו לשונו:

אבל המעיל – כסות מקיף את הגוף כולו מצוארו ולמטה עד רגלי האדם ואין לו בית יד כלל. ובשאר המעילים יש לו בית צואר כנגד כל הצואר תפור בו, ואותו בית צואר נקרא פי מעיל, וציוה הכתוב, שיהא ארוג עמו.

והמעיל כלו מחולק מלפניו עד למטה, מכניס ראשו בנקב פיו ונמצא צוארו חגור בפי המעיל, ומלפניו שתי כנפים מכסה בו ומגלה כרצונו, כמין גלימא שאין לה בית ראש, שחילקו התפירה שלפניה מקמי שפה ולמטה, ולכן יבוא בו לשון עטייה לעולם. (רמב"ן, שמות כ"ח, לא)

למעשה, מתברר, שכך היה המעיל במקדש, וכמובא בכתבי יוספוס פלוויוס בענין המעיל, שהשתמשו בתפירה סביב, להסתיר את שרידי הגזירה.

6. האבנט

האבנט נעשה באריגה, אך המצווה היא לעשותו גם ב'מעשה רוקם', כלומר, מעשה מחט, כמובא בשמות (כ"ח, לט): 'וְאַבְנֵי תַעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה רֹקֵם', ומבואר בתרגום יונתן:

19 ראה דעת הראב"ד על הרמב"ם הל' כלי המקדש פ"ט ה"ג הכותב שהיה למעיל בית יד, ואור שמח שם.

20 ראה גם מדרש לקח טוב (שמות כ"ח, לא) הכותב בענין המעיל: "ועשית את מעיל האפוד: המעיל היה דומה כמו 'מנטיל', שלובשים אנשי צרפת". נראה מדבריו, שמדובר במעיל המקובל בארצות אירופה ויש בו שרוולים כנהוג בצרפת, וסתם שרוולים נתפרים במחט.

'עובד ציור מחטא'. כך גם רש"י, המפרש שאין לעשות מעשה מחט אלא בבית יד, מפרש עם זאת (שמות כ"ו, לו): 'מעשה רקם – הצורות עשויות בו מעשה מחט'.

7. המכנסיים והשנצים

אריגת מכנסיים ובהן בתי שוקיים לכל רגל כיחידה אחת 'מעשה אורג' בלא תפירה, ניתנת לביצוע בדוחק, אך היא מסובכת. יתרה מזו, צורת המכנסיים מגושמת ואינה "לכבוד ולתפארת" כנדרש.

תפירה 'מעשה מחט' יכולה גם לאפשר הכנת חגורה לבל יפלו המכנסיים במהלך העבודה. בתורה לא נאמר דבר בעניין זה, אך במסכת נדה (יג ע"ב) מצינו שהיו למכנסיים של הכהנים 'שנצים', כלומר, רצועות בד לקשירת המכנסיים. וכלשון הגמרא: "מכנסי כהנים למה הן דומין? – כמין פמלניא של פרשים, למעלה – עד מתנים, למטה – עד ירכים, ויש להם שנצים". ורש"י מפרש: "שנצים – אשרלט"ש כעין שלנו", וכוונתו (לפי **אוצר לעזי רש"י**) לשרוכים או לסרטים.

במסכת בבא מציעא (כו ע"א) מפרש רש"י: "שנצים – רצועות, שבהן קושרים כיס". מדברי רש"י במסכת שבת (נז ע"ב) נראה, שמדובר במערכת לולאות שדרכן עוברת חגורה, וזו לשונו שם: "בגד חשוב לתלות בצוארה כנגד לבה... ויש לו מקום שנצים – כעין שעושים למכנסיים – ותוחב בו רצועה רחבה".²¹

מן התיאור הנ"ל בדברי חז"ל, בדבר מכנסי כוהנים הדומים למכנסי פרשים, שיש להניח שנתפרו בצורה התואמת את צורכי הפרש הרוכב על סוסו, ניתן להסיק שמדובר בבגד גזור ותפור במחט. כן עיין שם ברש"י, שהייתה למכנסיים אלו גזרה מיוחדת, ובין מכנס למכנס היה חלל רחב. השנצים היו כנראה רצועות מיוחדות לקשירת כל מכנס סביב הרגל, וכן חגורה על המתננים.²² וקשה מאוד להכין בגד מורכב כל כך מן הלב ועד הברכיים, עם גזרה מיוחדת ושנצים לרוב, בלא תפירה.

מכתבי יוספוס פלוויוס מתברר, כי אכן המכנסיים היו תפורים, לפי שכתב בענין המכנסיים, שהיו 'גזורים עד לאמצע הגוף ומעלה'. מדובר אפוא על גזירה ותפירה.

21 כך כתב גם בדרך נט ע"ב שם: "בגד שיש לו שנצים כעין מכנסיים, ומכנסת בו רצועה רחבה וקושרת סביב צוארה". כך גם פירש הרא"ש (שבת ו, ו): "בגד שיש לו שנצים, כגון מכנסיים, ומכניסין בה רצועה רחבה וקושרה סביב".

22 ראה גם רמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ח הי"ח) הכותב: "המכנסיים, בין של כהן גדול בין של כהן הדיוט הם ממותננים עד ירכים, שהוא למעלה מן הטיבור, קרוב מן הלב, עד סוף הירך שהוא הארכובה, ושנצים יש להם".

8. המצנפת

אף בענין המצנפת כותב יוספוס פלוויס בקדמוניות היהודים (ספר שלישי ז, א), "שהיו כורכים ותופרים אותה תכופות". כן כתב, שלהשלמת המצנפת הניחו עליה כיסוי נאה להסתרת התפרים.

9. הסבר איסור פרימת בגדי כהונה

בעיון נוסף מתברר, כי לדעת חלק מהראשונים, בגדי כהונה של כהן גדול ושל כהן הדיוט יש בהם תפרים. כשהתורה אוסרת על אהרן ובניו לקרוע נאמר: "ובגדיכם לא תפרמו" (ויקרא י', ו), ובעניין איסור אבלות בכהן גדול נאמר (ויקרא כ"א, י): "ובגדיו לא יפרם". באשר למצורע נאמר: "בגדיו יהיו פרמים" (ויקרא י"ג, מה), ובשלשת המקומות הללו כוונת הדברים היא לפרימת התפרים של הבגד.

בספר הערוך, בערך 'פרם' מבאר את המשנה בסוטה פ"א מ"ה: "וכהן אוחד בבגדיה, אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו": "קריעה – בגופו של בגד, פרימה – במקום תפר".

כך גם מסביר הריב"ן²³ את המשנה במכות כב ע"ב: "כיצד מלקין אותו? ... וחזן הכנסת אוחד בבגדיו, אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו, עד שהוא מגלה את לבו". מפרש הריב"ן: 'נפרמו – דשקושרר"א בלע"ז. קריעה של תפירה'.

הריטב"א בחידושו למכות שם כותב: "פרימה היא במקום תפירה, כדכתיב גבי בני אהרן: ובגדיכם לא תפרמו".

כך גם מפרש ר' עובדיה מברטנורא (מכות שם): "נפרמו – נקרעו חוטי התפירה".

כך ניתן לדייק גם מהגמרא בגיטין צ ע"א. נאמר שם: "יש לך אדם... שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע, וטווה בשוק, ופרומה משני צדדיה". ומסביר רש"י שם: "ופרומה משני צדדיה – אצל אצילי ידיה – כדרך אדומיות שבצרפת שבשרן נראה מצדידיה". אין כוונתו לומר שהאדומיות הולכות בבגדים קרועים, אלא שהן פורמות את התפרים באופן מכוון מטעמי פריצות. זו גם כוונת חז"ל בירושלמי סוטה פ"א ה"א: "מניין היוצאה וראשה פרוע, וצדדיה מפורמין, וזרועותיה חלוצות? – תלמוד לומר: כי מצא בה ערות דבר".

אמנם מצינו פרשנים ראשונים ואחרונים, המסבירים שפרימה היא קריעת הבגד לקרעים קטנים. ניתן להביא לכך סימוכין מלשון חז"ל במקומות שונים, אך אין בכך

---

23 המופיע (בסוף מכות) על הדף במקום פירש"י.

כדי לשנות את המובן היסודי של המלה 'פרימה' בתורה, שעניינה התרת תפרים בבגד, ו'אין מקרא יוצא מידי פשוטו', וזו גם עיקר כוונת הלשון בדברי חז"ל כנ"ל.

לענייננו, כשאמרה תורה "ובגדיכם לא תפרמו" כוונתה לומר: בבגדי הכהונה יש תפרים, ונאסר עליהם לפרום ולהתיר תפרים אלה.²⁴

ד. 'מעשה מחט': האסור והמותר בבגדי כהונה

1. אבחנה בדברי חז"ל בין תפירה במחט ל'מעשה מחט'

לאור האמור, חוזרת ועולה השאלה, איך כתב הרמב"ם, שאין משתמשים במחט בבגדי כהונה, כשברור מכל האמור, שאין לך בגד שאין בו תפרים.

לפתרון השאלות דלעיל, נראה לומר, שקיימת אבחנה ברורה בדברי חז"ל בין תפירה במחט ל'מעשה מחט'. באשר לשימוש במחט לתפירת בגדי כהונה, דבר זה לא נאסר מעולם, וכמובא לעיל באשר לבגדים השונים שנתפרו במחט. מה שאמרו חז"ל: "בגדי כהונה אין עושין אותן מעשה מחט אלא מעשה אורג", הכוונה היא לאריג שלם הנעשה כולו בעזרת מחט ולא במכונת אריגה. המדייק בדברי הגמרא ימצא, שזו הכוונה: לא נאמר 'אין תופרין במחט', אלא "אין עושין אותן מעשה מחט", והכוונה ליריעה כולה.

להבנת המושג 'מעשה מחט' מן הראוי להתבונן בתוספתא כלים:

כל הכלים הנארגים במחט, כגון, הכיס, האנפוליא, אין מקבלין טומאה עד שתגמר מלאכתן. רבי יהודה אומר: בכיס – עד כדי לקבל פרוטה, ואנפוליא, כדי לקבל את הבקעת. כל הכלים הנארגין על גבי מחט, כגון, גרגותני, ומצודה, כיון שעשה בהן בית קיבול מלאכתן – טמאין. (בבא מציעא, פ"ו ה"ב)

הברייתא מדברת על שני סוגי כלים. האחד – כלים קטנים לשימוש אישי, והם – 'כלים הנארגים במחט'. והשני – כלים גדולים – 'הנארגין על גבי מחט'.

אין מדובר בבגד שיש בו תפירה במחט, אלא שהאריגה כולה נעשית במחט, זאת כשהכלי קטן, אך כשמדובר בכלי גדול, אזי האריגה נעשית 'על גבי מחט', והכוונה היא לסריגה במסרגה בלשון ימינו.²⁵

---

24 וראה מה שכתב הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן צה) שחילק שם בין קריעת הבגדים ובין פרימתם, וכתב שיש לכך נפקא מינה לענין פסול הכוהן לעבודה, או באשר לעבודה גופא אם נפסלה: "יותר נכון לענ"ד לחלק בין קריעה לפרימה, וכפי שפירש הערוך. ו[בגדי כהונה] קרועים – פסולין, ועבודתו פסולה, אבל נפרמו הבגדים – אינן פסולין", עיין שם.

באשר לכלי קטן, מביאה הברייתא שתי דוגמאות: האחת – 'כיס'. כוונת הברייתא לתיק תפילין, או ארנק של כסף, אשר היה נעשה בזמנם בשיטת הסריגה. כיס זה היה כמין שקית עגולה אשר פיה נקשר ברצועה.²⁶ כיס לתפילין ולכסף נעשה בשיטת האריגה במחט או הסריגה במסרגה, כדי לשמור על צורתו הסגורה והמעוגלת וכך לשמור על הכסף שבתוכו.

ה'אנפיליא' הנזכרת בברייתא היא גרב, הנעשית בשיטת הסריגה. בשיטה זו ניתן לשמור על שלימות צורת הגרב ללא תפרים. יש יתרון בסריגה, שכן תפרים בולטים לאורך ולרוחב הגרב יוצרים גבשושיות המכאיבות לכף הרגל, ואילו גרב סרוגה נוחה בהליכה.²⁷

כך גם נראה מלשון הרמב"ם באשר לכלים אלה:

מאימתי יקבל הבגד טומאה? משיארוג בו שלש אצבעות על שלש אצבעות. וכל הכלים הנארגין במחט, כגון הכיס ואנפיליא אין מקבלין טומאה עד שתיגמר מלאכתן.
(הל' כלים פכ"ב הי"ב)

יש בדבריו אבחנה ברורה, בין אריג רגיל, לבין סריג הנעשה במחט, שאין עליו שם אריג – אפילו הגיע לשלש אצבעות – עד שיקבל את צורתו השלימה.

הסוג השני בתוספתא אלו הכלים הגדולים. מדובר בכלים של רשת מחוררת, ואף זו נעשית כולה לא באריגה אלא במחט ומסרגה מיוחדת. גרגותני הוא סל גדול עשוי רשת, והתוספתא מדברת על שיטת העשייה, שהרשת של הסל נעשית במחט. ראה גיטין נו ע"ב, שם נאמר שטיטוס ארז את כלי המקדש בתוך הפרוכת הגדולה, ועשאה 'כמין גרגותני', ומפרש רש"י: 'סל גדול'.²⁸

---

25 ראה שבת נז ע"א, שחז"ל מבחינים בין מחט נקובה למחט שאינה נקובה, כלומר סיכה או מסרגה, וכלשון חז"ל שם: "במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה?... ולא במחט שאינה נקובה" (וראה רש"י שם שהכוונה לסיכה).

26 ראה למשל ברכות כג ע"א: "אין שהות ביום ללבשן [לתפילין] עושה להן כמין כיס טפח". כן ראה ברכות לב ע"א: "משל לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו... ותלה לו כיס [של כסף] על צוארו". כן ראה שבת קמא ע"ב: "הוציא תינוק חי וכיס תלוי בצוארו [לצורך משחק] חייב משום כיס", והרבה דוגמות כאלו.

27 ראה מגילת תענית, כ"ה בסיוון. מתואר שם כיצד גביהא בן פסיסא עשה אנפילאות מבד לאלכסנדר מוקדון, כדי שלא ילך בהר הבית במנעלי עור. ראה גם שבת קכ ע"א: "שני אנפילאות", וכן רש"י שבת י ע"א, שהסביר שם שפוזמקי, כלומר גרביים, הן אנפילאות, ועוד.

28 כך גם ברש"י עבודה זרה נו ע"ב: 'גרגותני – הוא סל גדול שקשור בצנור, והיין יורד מן הצנור לתוכו, ומתוכו לבור, כדי לסנן היין מזגין וחרצנין'. כך גם בספר האשכול (יין נסך קמג, א): "ואחר דריכתן [של הענבים] שהוא יין, משימין גרגותני, שהיא מסננת על פי הבור שלפני הגת."

מצודה היא יריעה גדולה עשויה רשת, ועיקרה נעשית לצורך דיג, וכדרכם של הדייגים לפרוס מכמורת בים ולאסוף אל תוכה את הדגים. ברשת כעין זו השתמשו אף לצייד חיות, וראה משנה שבת פ"א מ"ו: 'אין פורשין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום'.²⁹

אף כאן, מביא הרמב"ם כלים גדולים אלו לעניין הלכה. ראה הל' כלים פכ"ב הי"ג: "כל הכלים הנעשין על גבי מחט, כגון, מצודה, כיון שנעשה בהן בית קיבול מלאכתן מקבלין טומאה". ויש לשים לב, שהרמב"ם תיקן את לשון התוספתא, ובמקום 'נארגין על גבי מחט' כתב: "נעשין על גבי מחט", ללמדך שאין זו אריגת שתי וערב אלא כמין סריגה. המשנה והרמב"ם מבחינים להלכה בין שני הסוגים דלעיל: הכיס והאנפיליא הם חפץ קטן, ולפיכך אינם מקבלים טומאה אלא משתיגמר מלאכתן, שכן דעתו של האורג לעשות כיס. לא כן המצודה והגרנותני, שהם רשתות גדולות. אלו יקבלו טומאה כבר בשלב מוקדם של יצירתם. "משעשה בהן בית קיבול" וניתן להתחיל לדוג בהן הרי הן מקבלים טומאה.

המעין ברמב"ם יראה שכלים אלו יש להם צורת רשת, שכן, סמך להלכה זו עוד שתי הלכות בענייני סבכה, שהיא בגד רשת.³⁰

2. סריגה – מושג קדום

מן הראוי להבהיר את המושג 'סריגה' ומקורו הקדום. מקור המושג בארמית, וענינו עשיית רשת. ראה מ"א ז', יז: "שְׁבָכִים מְעֵשָׂה שְׁבָכָה", ומתרגם יונתן: 'סריגא'. וראה גם באיוב י"ח, ח: "כִּי שָׁלַח בְּרֶשֶׁת בְּרִגְלָיו וְעַל שְׁבָכָה יִתְהַלֵּךְ", ובתרגום: "רשת – מצדתא; שבכה – סריגתא".³¹ נראה, שמכאן גם המקור למושג 'סורג' במקדש.

ומוריקין היין שבגת על הגרנותני, שהוא על פי הבור, והיין משלשל למטה בבור, ומשתיירין בתוך הגרנותני הענבים וכל הפסולת". וכך באור זרוע (עבודה זרה סימן רטו): "גרנותני, הוא סל גדול, שקשור בצנור, והיין יורד מן הצנור לתוכו. ומתוכו לבור, כדי לסנן היין מזגין ומחרצנים".

29 כן ראה באסתר רבה (ז', ו): "משל לזאב שצמא למים, ופרשו לו מצודה על פי המעין".

30 ראה שם בהמשך בהלכה יד: "סבכה שמניחות הבנות בראשיהן, אם התחילו לעשות אותה מפיה – אינה מקבלת טומאה עד שיגמר קרקעיתה, ואם התחילה מקרקעיתה – אינה מקבלת טומאה עד שיגמור את פיה". ושם הלכה טו: "סבכה שנקרעה, אם אינה מקבלת רוב שיער הראש – טהורה". דין סבכה ורשת שונה מיריעה ארוגה, ולכן ייחד להן הרמב"ם הלכה מיוחדת.

31 ומפרש רש"י, שמדובר באדם מסתבך ונלכד ברשת: "סופו אשר שולח ברשת רגליו לצעוד על הרשת וליתפס. ועל שבכה יתהלך – היא רשת. כל שבכה עשויה כמו רשת". מדובר אפוא במיני רשתות ומצודות לצייד.

הפרשנים מסבירים³² שהיה כמין שבכה, ומקור הדברים ככל הנראה בארמית המקובלת בימי בית שני.

הרמב"ם מביא את המושגים 'רשת' ו'סריגה' בהקשר אחד. ראה בפירוש המשנה לאהלות פ"ח מ"ד: "והסריגות שבחלונות – השבכות שעושין בחלונות. תרגום שבכה – סריגה". וכך שם פ"ג מ"ב: "סריגות השבכות הארוגות מן הזמורות וכיוצא בהן, ושם הזמורה הדקה שריג. וכבר הזכרנו בשמיני דמסכתא זו, כי תרגום שבכה סריגא".

3. רש"י: רשת ותחרה נעשים 'מעשה מחט'

הגדרה זו של 'מעשה מחט' שהוא כמין סריגה, מובאת ברש"י בפירושו למגילה יב ע"א. שם מפרשים חז"ל את הפסוק: 'חור כרפס ותכלת': "מאי חור? – רב אמר: חרי חרי". מפרש רש"י: "חרי חרי – מעשה מחט. מלאכת המצעות היתה עשויה נקבים נקבים". כלומר, המצעים על מיטות הזהב והכסף שבחצר אחרורו היו עשויים חורים חורים, כתחרה וכמין רשת.

כעין זה מובא בערוך ערך חר (השביעי): "חרי חרי – יריעות מנוקבות, שיהיו רואין אלו את אלו". לפירושו, אין מדובר במצעים אלא בוילונות, העשויים כתחרה וכרשת, ונעשו כך, כדי לאפשר לבאי המשתה לראות זה את זה. על כל פנים, למלאכת עשיית הרשת קורא רש"י 'מעשה מחט'.

4. 'מעשה מחט' בדיני גיטין ואבלות

האבחנה הנ"ל בין תפירה ל'מעשה מחט', יש לה משמעות גם לכתובת גט. הלכה היא שגט שנכתב ב'מעשה מחט' פסול. כך מובא בגיטין כ ע"א: "עבד שיצא בכתב שעל גבי טבלא ופניקס – יצא לחירות, אבל לא בכתב שעל גבי כיפא ואנדוכתרי". מפרש רש"י: "לא בכתב שעל גבי כיפה – כעין כובע של צמר... אנדוכתרי – תכשיט ורוקמין עליו צורות במחט... ואם רקמו עליהן אותיות הגט אינו כתב". כלומר, רקמה במחט אינה נחשבת כתב לעניין גיטין והגט פסול. אולם בספר העיטור (מאמר שביעי) הביא פירוש אחר ל'כתב על גבי כיפה', זאת מדברי רבנו חננאל, המפרש: "כיפה של צמר ארוגה, ורקם באריגתה... וכגון זה שנכתב ברקמה, או במעשה מחט אינו גט". נראה שרצונו לומר כנ"ל: לא רק כתיבה ברקמת מחט פסולה, שכן אינה כתב יד, וצריך להיות 'וכתב לה ספר', אלא אפילו הכיפה עצמה ארוגה ב'מעשה מחט', כלומר: סריג, והכתב הוא עצם הסריג, אין זה כתב, ולפיכך הגט פסול. וכן פסק בבית יוסף ובשולחן ערוך.³³

32 ראה פי' הברטנורא מידות פ"ב מ"ג.

33 אבן העזר קכ"ה, כג: "אם רקם או ארג או עשה כמעשה מחט אותיות הגט, יש אומרים דלאו כתב הוא".

גם בדיני אבלות מופיע המושג 'מעשה מחט'.

אבל שקרע על אביו או אמו – אסרו עליו חכמים לאחות את הבד מחדש. אך התירו לשלול את הבגד בתפרים רופפים, כמין 'סולמות' וכמין רשת בעלמא.

ראה מועד קטן כו ע"א: "וכולן (=האבלים) רשאים לשוללן, ולמוללן, וללוקטן ולעשותן כמין סולמות (=רשת), אבל לא לאחותן". 'סולמות' אלה מוגדרים כ'מעשה מחט'. ראה אורחות חיים הל' אבל אות ז', הכותב: 'ללקטן ולעשות סולמות – אלו הם מעשה מחט, שהוא חיבור מפוזר ומפורד [כרשת]'.

עולה א"כ ש'מעשה מחט' בדברי חז"ל והראשונים הוא סריג, ויש לכך משמעות להלכות בגדי כהונה, להלכות טומאה וטהרה, להלכות גיטין ולהלכות אבלות.

5. הסבר חדש לשיטת הרמב"ם

לאור האמור, נראה שזה הוא 'מעשה מחט' שנאסר בבגדי כהונה – שהבגד כולו נעשה במחט, בסריגה. אך עדיין יש לשאול: מה הפסול ב'מעשה מחט' וסריגה, ומדוע למדו חז"ל מן המושג 'מעשה אורג' שבא למעט 'מעשה מחט'? נראה, שלסריגה יש שני חסרונות: הראשון, שמאחר שכל הבגד נעשה מחוט אחד מתמשך ומתפתל, אם ייקרע הבגד במקום אחד, החוט ישתחרר והבגד כולו ייפרם. חיסרון נוסף הוא שבדרך כלל הסריגה מלאה נקבים וחורים, ופעמים שהבשר נראה דרכה, לא כן אריגה שהיא צפופה, ואין הבשר נראה דרך הבגד.

מכאן נוכל לשוב אל דברי הרמב"ם דלעיל הבאים על מקומם בשלום. שיטתו היא כשיטת הערוך, שמצווה להשתמש בבגדי כהונה גם בתפירה במחט לחיבור חלקיהם השונים, זאת, מגזרת הכתוב של 'בגדי שרד'.³⁴

כך יובנו דברי הרמב"ם בהל' כלי המקדש פ"ח, הי"ט: "בגדי כהונה כולן, אין עושין אותן מעשה מחט, אלא מעשה אורג", כלומר: אין לעשות את האריג כולו ב'מעשה מחט', כלומר, בצורת סריג או רשת.

לדעת הרמב"ם אין כל מניעה לתפור את חלקי הבגד במחט, וכמו שכתב בהלכה ט"ז: "ובית יד שלה נארג בפני עצמו, ומחברין אותו עם גוף הכתונת בתפירה", שכן חיבור בתפירה, לדעתו, אינו 'מעשה מחט'.

יתרה מזו – ובניגוד לרש"י – תפירה זו מחויבת, וזו מהותם של 'בגדי שרד', שגוזרים אותם לחלקיהם, ו'משרדים' ביריעה, כדי שיהיו 'בגדי שרד' – כשם, שיהיו תואמים והולמים את מידת גופו של הכהן המשרת בקודש.

34 וכפי שנתבאר לעיל בעניין הכתונת של הכהן הגדול ביום הכיפורים, פרק ב' סעיף 1.

וראה אור שמח שנראה מדבריו, שכך הבין את דברי הרמב"ם, שאין מניעה מלתפור בגדי כהונה במחט. שכך פירש את הגמרא:

אמר אביי: לא נצרכה אלא לבית יד שלהן, ופירושו: דכאשר תעייץ בציווי עשיית הבגדים תראה, כי לא נאמר 'מעשה אורג' אך במעיל, ואיהו דלא היה לו בית יד – היה כולו מעשה אורג ולא מעשה מחט, אבל בכל הבגדים, דהיה להם בית יד – היה גם מעשה מחט. (הל' כלי המקדש פ"ט ה"ג)

'בכל הבגדים' משמעו גם המכנסיים, למשל, שעשויים כבגדי פרשים כדלעיל, וכך באפוד לחלקיו ובגדים אחרים.

6. 'מעשה אורג' כמצווה לכתחילה בלבד

מן הרשימה הארוכה המובאת לעיל באשר לתפירה במחט בבגדים השונים עולה דבר ברור, שגם לשיטת רש"י, האומר שהתפירה שהותרה בבגדי כהונה היא דווקא בבית יד, אם תפרו חלקים אחרים בבגדים במחט אין הדבר מעכב ופוסל את הבגדים. לדעת רש"י הייתה תפירה במחט בכתונת לאורכה, בכתפות האפוד, באבנט ועוד, בהכרח אפוא שאף לדעתו אמנם מצווה לכתחילה להכין בגדי כהונה בלי מעשה מחט, אך בדיעבד אין זה פוסל את הבגדים.

אין זה הדין היחיד במקדש שיש בו חילוק בין לכתחילה ובדיעבד. כעין זה מצינו בעניין שני שעירי יום הכיפורים, שלכתחילה צריך "שיהיו שניהם שווים במראה, ובקומה, ובדמים", אך בדיעבד כל שני שעירים כשרים (יומא סב ע"א). כך גם באשר לקרבן אשם ועולה של המצורע – אלו צריכים להיות שווים, אך לא נאמרו הדברים אלא כמצווה לכתחילה, כשהדבר מתאפשר, אבל בדיעבד הקרבנות כשרים אפילו אם אינם שווים (שם ע"ב).³⁵ וכך מצינו גם בעניין בגדי כהונה, שכתבה התורה "מדו בד", שיהיו הבגדים כמידתו, ולא יחסר ולא יותיר. עם זאת מודגש בדברי חז"ל, שאינו אלא "למצווה ולא לעכב", ולפיכך בדיעבד כשרים גם אם אינם בדיוק כמידתו.³⁶

---

35 כעין זה מצינו בעוד מצוות בתורה. כגון 'נחל איתן' האמור בעגלה ערופה, שלא נאמר הדבר אלא כמצווה לכתחילה, אך בדיעבד כשר, אף על פי שאינו איתן (ספרי שופטים פסקא רז). ויש עוד רבים כאלה.

36 ראה רש"י זבחים יח ע"א ד"ה כשרין.

כלל הוא בגמרא בענייני קודשים – וכך גם באשר לכלי המקדש – שרק אם "שנה עליו הכתוב" מעכב. כלומר, רק אם כפלה התורה את הציווי לימדה בכך שהדבר מחייב.³⁷

מעשה, ש'מעשה אורג' נאמר בפי המעיל בלבד, ניתן אמנם ללמוד ממנו שלכתחילה ראוי לעשות את כלל הבגדים 'מעשה אורג', אך בשום פנים אי אפשר ללמוד מכאן איסור לעשות את כלל הבגדים ב'מעשה מחט', ושהעושה כן בגדיו פסולים.

7. תפירה במחט בבגדי כהונה – מצווה מן התורה

ואני בענייני אומר: יתרה מזו, לא רק שהותרה תפירה במחט בשאר בגדים, אלא שלדעת חז"ל והרמב"ם כך היא המצווה לכתחילה. שכן ארבע פעמים כתבה התורה 'בגדי שרד' בבגדי כהונה, כשכוונתה שיש להותיר בכל חלק באריג שריד לצורך תפירה, וממילא אין לך 'שנה עליו הכתוב לעכב' גדול מזה!

כמובא לעיל, התפירה בבגדים חיונית כדי שיהיה הבגד "כמידתו". כמו כן, הבגדים צריכים להיות "לכבוד ולתפארת", ואין הדבר ניתן לביצוע אלא אם יגזרו ויתפרו את הבגד, כדרך החייטים בפילוסין ובהנדואין, וכך עשו בגדים בכל הדורות. מאידך, אם אין תופרים את החלקים במחט, המציאות מוכיחה שהבגד נראה עלוב, מרושל, ללא תואר וללא הדר.

לכן נראה שלכתחילה מצווה לתפור את כלל בגדי הכהונה במחט. אך גם אם נאמר שאין התפירה מחייבת ומעכבת בבגדים – בוודאי אין איסור או מניעה כל שהיא לתפור במחט. ומה שאסרה הגמרא 'מעשה מחט', אין זה אלא כשעשה את בגדי הכהונה בשיטת הסריגה במחט, והיא שחכמינו ז"ל מיעטו אותה מ'מעשה אורג'.

---

37 ראה למשל זבחים כג ע"ב, לעניין חובת עמידה של הכהן בשעת עבודה. נאמר בגמרא: "לעמוד לשרת – מצווה", ואילו את ענין העיכוב למדו חז"ל מפסוק נוסף, כמובא בהמשך: "כשהוא אומר: העומדים – שנה עליו הכתוב לעכב".